

DUDÁS-SZABÓ MÁRTA

AZ ÁRPÁDOK NYOMÁBAN

A SZEMLÉLTETŐESZKÖZÖK ÉS A MULTIMÉDIA
LEHETŐSÉGEINEK ALKALMAZÁSA A TANÍTÁS FOLYAMATÁBAN

Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola és Óvoda
Szentés

2005.

BEVEZETÉS

A választott témakör (Magyarország az Árpádok idején) a 6. osztályos történelemben a leginkább szemléltethető témakörök egyike. Számos könyv, dokumentumfilm, rajzfilm, CD-ROM és internetes oldal áll rendelkezésre az órákra való felkészüléshez. Ezeket évek óta alkalmazom tanári munkámban.

A változatos, sokoldalú szemléltetés kiemelt feladat ebben az életkorban, hiszen ez a korosztály elsősorban még érzékelés alapján tanul. A mai gyerekek figyelmét azonban sokkal nehezebb lekötni, mivel ők már „számítógépes világban” nőnek fel, egyszerű diavetítéssel, könyvből való szemléltetéssel nem lehet megkedvelteni velük a történelmet. Lenyűgözhetjük őket azzal is, hogy elsajátítjuk a modern eszközök kezelését, s így jobban odafigyelnek. A tanulók otthoni, könyvtári készülését is segíti az internet, s ennél fogva bátran adhatunk ilyen jellegű feladatokat, gyűjtőmunkákat is. Iskolánkban elfogadjuk a flopin beadott dolgozatokat is, ezzel ösztönözhetjük a gyerekeket is az új eszközök használatára.

„Az általános iskolai munkának a múltat élményszerűen megjelenítő történetek tanításán kell alapulnia. A 10-12 éveseket általában a konkrét gondolkodás jellemzi. Az 5-6. évfolyamos tanulók a történelmi tényeket, fogalmakat, összefüggéseket a megelevenített eseményekből és jelenségekből – a történetekből – kiindulva érthetik meg a legkönnyebben.”¹

A fentiek miatt választottam ezt a tananyagrészt, illetve azért is, mert nekem is ez az egyik kedvenc témaköröm. A tananyag órákra osztása a Kozicz János (Piarista Általános Iskola, Kecskemét) által készített 6. osztályos történelmi kerettanterv alapján készült.

Minden tanóránál először a felkészülésben és az órán használható eszközöket közlöm, ezután pedig az általam alkalmazott feldolgozási módszert ismertetem. Az anyag sokszor több, mint amennyi szükséges, de így lehet differenciálni a feldolgozás során. Kétféle tankönyvet és atlaszt is megjelöltem, mivel minden iskola más-más taneszközöket használ.

A TÉMAKÖR TANÓRÁNKÉNTI FELDOLGOZÁSA

MAGYARORSZÁG AZ ÁRPÁDOK IDEJÉN (14 ÓRA)

Az egész témakör feldolgozását segíti egy nagyméretű (kb. két A/1-es karton) leszármazástábla, mely az Árpád-házi uralkodókat mutatja be. Annak az uralkodónak a nevét, akiről éppen tanulunk, elhelyezzük a helyén gyurmaragasztó segítségével, így bármikor levehető és újra felrakható, évszámmal együtt. Ez segít a családi kapcsolatok megértésében, átlátásában, s fejleszti a tanulók memóriáját, térlátását is.

Az évszámoknak, eseményeknek, uralkodók évszámainak megtanulását két-oldalas kártyákkal segítem elő: minden gyereknek el kell készítenie ugyanezeket a kártyákat. Az órák elején néhány perces „észtekergetést” tartunk: az általam felmutatott vagy mondott eseményre a megfelelő évszámot kell felmutatniuk, ha évszámot mondok, akkor az eseményt vagy az uralkodó nevét kell mutatniuk. A kártyák mérete egységes, egy A/4-es méretű rajzlapból tíz kártya készül. Az órák végén írjuk fel, hogy az adott óráról milyen kártyát készítsenek.

A tanteremben a tábla felett egy időszalagot helyezek el, mely 2,5 m hosszú (100 év = 50 cm), a 850–1350 közötti időszak szemléltetésére.

- Pirossal jelezzük a különösen fontos és megtanulandó évszámokat: 895–896, 1000. dec. 25. (illetve 1001. jan. 1.), 1046, 1222, 1241–1242, 1301.
- Kékkel jelezzük a tanult uralkodók uralkodási idejét: Géza fejedelem 972–997; I. István 997–1000–1038; Orseolo Péter 1038–1041 és 1044–1046; Aba Sámuel 1044–1046; I. András 1046–1060; I. Béla 1060–1063; I. László 1077–1095; Könyves Kálmán 1095–1116; II. András 1205–1235; IV. Béla 1235–1270; III. András 1290–1301.
- Zölddel jelezzük a kultúrával kapcsolatos évszámokat: 1055 - tihanyi alapítólevél; XI. század vége - Halotti beszéd és könyörgés; 1300 körül - Ómagyar Mária-siralom
- Sárga színnel a korszak szentjeit jelezzük.

A korszakról két tablót is készítettem már korábbi tanévekben, az egyik Szent István uralkodásának állít emléket, a másik pedig az Árpád-kornak. Ezek a tanterem falán vannak egész tanévben, hogy a tanulók jobban megjegyezzék a rajtuk látható épületeket, tárgyakat, miután mindennap látják.

Egy A/2-es méretű térkép is állandó dekoráció lehet a tanteremben: Magyarország az Árpád-korban (XI-XIII. század)².

Az egész témakör feldolgozásában segítséget jelent Az Árpád-ház története (Egy ezredév távlatából) c. interaktív taneszköz³. Képanyagát és játékait is sokoldalúan lehet használni.

1. ÓRA

LETELEPEDÉS ÉS KALANDOZÓ HADJÁRATOK

Felhasználható eszközök:

- fogalmak applikációi (fejedelem, törzs, nemzetség, család)
- Képes történelmi atlasz 8. p.: A magyar nép vándorlása és a honfoglalás; A letelepedés c. térkép vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 9b: A magyarok vándorlása és 9c: A honfoglalás c. térkép
- falitérkép: A magyar nép vándorlása és a honfoglalás
- ppt-bemutató:
  - honfoglalás kori lovas sírja (nyereg, kengyel, tegez, tarsoly, íj, ló koponya, ló lábszárcsontja)⁴
  - rekonstruált kép a honfoglalás kori férfi és női viseletről⁵
  - a kalandozások irányai (térkép)⁶
  - honfoglalás kori nyereg⁷
  - a magyar haditaktika⁸
  - szablya⁹
  - a Képes krónikából: Lehel kürtje, Botond¹⁰
  - Az üldözés¹¹
  - Közelharc¹²
  - Géza nagyfejedelem¹³
- nomád íj és nyilak
- nyereg
- videórészlet: Mondák a magyar történelemből c. sorozatból a Szentgalleni kaland vagy a Lehel kürtje c. epizód részlete
- A gyászmagyarok c. monda¹⁴
- Imrehné Sebestyén Margit: A képzelet világa, 6. osztály. A honfoglaló magyarok művészete, 18–23. p.
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. „A magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket!”, 90–93. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. A honfoglaló magyarság élete, 57–59. p.; A kalandozások, 60–63. p.

Az óra célja:

Bemutassa a Kárpát-medencében letelepedett magyarok életét és a honfoglalás utáni évtizedek eseményeit. Ismétlésként falitérkép segítségével felidézzük a vándorlás állomásait és a honfoglalás mondáit (Szvatopluk, A fehér ló mondája).

Fontos a társadalom felépítésének megismerése, hiszen az Szent István uralkodásával, a kereszténység felvételével, elterjedésével megváltozik. Megismerkedhetnek a korai magyarok haditaktikájával, fegyverzetével, felszerelésével, a hétköznapi viseletükkel, mindennapi tevékenységükkel.

A kalandozások kapcsán meg kell ismerniük a híres mondatot: „A magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket! – De sagittis Hungarorum, libera nos Domine!”

A feldolgozás folyamatában először a letelepedett lakosok életével, mindennapjaival, használati eszközeivel ismertetjük meg a gyerekeket. Ehhez nyújt segítséget a fogalom applikáció, melynek segítségével a táblán láthatóvá tesszük a társadalom felépülését:

- fejedelem
- törzsek (törzsfők – bők → bőség)
- nemzetségek (nemzetségfők) – katonai kíséret
- nagycsalád
- szegény szolganépek (ínek → ínség)

A honfoglalás kori lovas sírjának bemutatása és elemzése a gyerekek gondolkodását fejleszti: rá kell jönniük, miért éppen ezekkel a tárgyakkal temették el a lovast. Az általuk esetleg nem ismert eszközöket egy tanuló előzetes feladata kiselőadásban bemutatni (nyereg, kengyel, tegez, tarsoly, íj, lókoponya, ló láb-szárcsontja).

A honfoglalás kori férfi és női viseletről készült rekonstruált kép segítségével összehasonlíthatják a férfiak és nők viseletét, illetve az akkori és a mai viseletet. A képzelet világa c. rajzkönyv ábráit is felhasználhatjuk.

Ezután a kalandozások történetének megismerése következik: a kalandozások irányait térképről olvassuk le, majd tisztázzuk az okokat. A haditaktika megismerése ppt-bemutató segítségével történik. Ezután a felhasznált eszközöket ismertetem velük: felajzhatnak egy igazi nomád íjat, és megvizsgálhatják, hogyan néz ki egy mai nyereg.

Az új anyag feldolgozásának befejező részében a kalandozások mondáival ismerkednek meg: egy rövid videórészlet, illetve előzetes felkészülés alapján.

A falitérképen fel kell ismerniük és meg kell mutatniuk a honfoglalás folyamatát, a Vereckei-hágót, Augsburgot, Bizáncot.

2. ÓRA

AZ ÁLLAMALAPÍTÁS: GÉZA FEJEDELEM ÉS I. (SZENT) ISTVÁN KIRÁLY

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 12. p. Magyarország a X–XII. században c. térkép vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 12a: Magyarország I. Szent István korában
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241
- Szörényi–Bródy: István, a király (rockopera, vagy videórészlet csíksomlyói előadásból)
- ppt-bemutató:
  - Képes krónika (Koppány lefejezése, István elfogja Gyulát, Imre temetése, Vazul megvakíttatása)¹⁵
  - Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése¹⁶
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. Géza fejedelem és Szent István. Az államalapítás, 94–98. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. A keresztény magyar állam megalapítása, 63–65. p.

Az óra célja:

A tanulók megismerjék Géza fejedelem és első királyunk államalapító tevékenységét: mit kellett tenniük, hogy ez az ország megszülethessen és megmaradjon. Ki kell térni a hatalom megszerzésének és megtartásának nehézségeire, a német területekkel való kapcsolattartásra, a kereszténység felvételének jelentőségére.

Először Géza fejedelem ténykedését kell bemutatni: a német térítők és lovagok működését, a bel- és külpolitikai lépéseket az államalakulat érdekében; Sarolt fejedelemasszonyt, Pannonhalma alapítását.

Ezután Vajk (István) fiatalkorát, Gizella királyné történetét, s ezen keresztül a német szövetség fontosságát az ország elfogadásában. Érdekesek a törzs- és nemzetségfők leverésének eseménysorai (Koppány, Gyula, Ajtony) és az első koronázás körülményei, ezeket Szörényi–Bródy rockoperájának részleteivel is közel lehet hozni a gyerekekhez. A koronázási szertartást el is lehet játszani: egy érsek és egy koronamakett¹⁷ segítségével, bár hangsúlyozni kell, hogy ez a korona még nem István koronája volt.

Megismerik Imre herceg történetét és Szent Gellért tevékenységét is. Ezek könnyebben elképzelhetővé tételében segít a Képes krónikából kiemelt néhány kép bemutatása.

A falitérképen fel kell ismerniük és meg kell mutatniuk a gyepűt, Pannonhalmát, Esztergomot, Fehérvárt, Veszprémet, Csanádot.

3. ÓRA

SZENT ISTVÁN ÁLLAMA, A MAGYAR KORONÁZÁSI JELVÉNYEK

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 12. p. Magyarország a X–XII. században c. térkép vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 12a: Magyarország I. Szent István korában
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241
- A magyar állam szerkezete (írásvetítő transzparens)¹⁸
- István király udvari szervezete¹⁹
- az Ars Hungarica sorozat Szent Koronáról szóló epizódjának részlete
- a Szent Korona makettje
- A magyar koronázási jelvények c. dokumentumfilm részlete
- Rassay Virág: Különleges Szent Koronánk c. cikk¹⁹
- Imrehné Sebestyén Margit: A képzelet világa, 6. osztály. A magyar koronázási jelvények, 34–37. p.
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. István király udvarában, 98–102. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. A keresztény magyar állam megalapítása, 65–66. p.

Az óra célja:

Bemutassa István király államát, az állam szerkezetét: a királyi vármegyéket és az udvarházak működését. A gyerekek ezen túl megismerik a magyar koronázási ékszerek történetét, az érvényes koronázás feltételeit (Székesfehérvár, esztergomi érsek, korona, a király elfogadottsága). Kiemelten fontos megismerniük Szent István törvénykezését és egyházszervező munkáját.

A feldolgozásban nagy segítséget nyújt az írásvetítő transzparens, hiszen ez alapján könnyebb elmagyarázni és megérteni az állam működését. Fontos, hogy el tudják különíteni az udvarházak és a vármegyék rendszerét. Az udvar szervezetét a tankönyv ábrája segít megérteni.

Jelentős szerepet játszott István királyunk az egyházszervezés munkájában is, törvénykezéseinek nyomait ma is érezhetjük. Tudatosítani kell a gyerekekben azt is, hogy ez döntő jelentőségű volt a keresztény magyar állam megmaradásában. Fontos, hogy első királyunk ajánlotta országunkat Szűz Mária oltalmába, s ezt egy máig élő egyházi himnusz, a Boldogasszony anyánk is őrzi.

A magyar koronázási jelvényeket rövid videórészlet alapján ismerhetik meg. Részletes bemutatásukra egy tanuló is vállalkozhat A képzelet világa c. rajzkönyv

alapján, amely színes, magyarázatokkal ellátott képekkel mutatja be a koronázási ékszereket. Ezzel a tantárgyak közötti koncentráció is megvalósul.

Az érdeklődő tanulók házi feladatként kapják Szent István Intelmeinek megismerését, a tíz fő pont kigyűjtését²⁰; illetve a VII. pont alapján írják le, hogy mit tanácsolt István a fiának a tanács tagjairól.²¹

A falitérképen fel kell ismerniük és meg kell mutatniuk Esztergomot, Fehérvárt.

4. ÓRA

TRÓNVISZÁLYOK, POGÁNYLÁZADÁSOK

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 12. p. Magyarország a X–XII. században c. térkép vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 12b: Magyarország a XI. és XII. században
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241
- István király betegsége: Vazul megvakíttatásának története²²
- ppt-bemutató:
  - Képes krónika: Vazul megvakítása, a várkonyi jelenet, Búvár Kund²³
  - Tihanyi alapítólevél²⁴
- Vörösmarty Mihály: A búvár Kund c. költeménye
- Mondák a magyar történelemből c. sorozat: Vértes c. epizód
- Tihany weboldala: az apátság, az alapítólevél, I. András sírja²⁵
- Dömös weboldala: a prépostsági romok²⁶
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. A régi és az új rend küzdelme hazánkban, 103–105. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. Zűrzavaros évtizedek, 67–70. p.

Az óra célja:

A tanórán az István halála utáni időszakot ismerik meg a tanulók: hogyan alakult a trónutódlás, miután az egyenes ági férfi leszármazott (Imre herceg) elhunyt, és oldalági leszármazottat kellett keresni. Megismerik Vazul (Vászoly) történetét, Orseolo Péter és Aba Sámuel uralkodását, illetve a gyengébb királyi hatalom miatt bekövetkező német támadások történetét (Vértes, Pozsony).

Először a trónutódlás históriáját ismerik meg a gyerekek, Vazul esetét egy tanuló mutatja be a monda alapján. Később a tankönyv az Árpád-háziak leszármazását bemutató táblázata alapján kikeresik, ki lehetett István utóda.²⁷

A két rövid ideig uralkodó király harcainak feldolgozása után a pogánylázadásokról hallanak a gyerekek, először az 1046. évi Vata-féle mozgalomról és Szent Gellért haláláról, majd az 1061. évi fehérvári törvénynap történetéről.

A pogánylázadások után a fiatal magyar állam ellen indított német támadások történetét ismerik meg. Vörösmarty Mihály műve és a vértesi eseményeket bemutató rajzfilm is segíthet a feldolgozásban.

I. András és I. Béla kapcsolatának megjelenítésére alkalmas a várkonyi korona és kard jelenet. Ezek a történetek mind izgalmasak, érdekesek a hatodikos

tanulók számára, fejleszhető általuk a képzeletük, felkelhető érdeklődésük e korszak iránt. A Képes krónika képei is elősegítik a történetek elképzelését.

A falitérképen fel kell ismerniük és meg kell mutatniuk Tihanyt, Fehérvárt, a Vértest, Pozsonyt, tudniuk kell, hol található a Gellért-hegy.

Házi feladatként I. András és I. Béla halálának és temetkezésének kell utánajárniuk az internet segítségével. Meg kell keresniük I. András nyughelyét, illetve, hogy miért éppen ott temették el. I. Béla halála körülményeinek kiderítése pedig érdekessége kapcsán jó feladat (részakadt a trónépítmény Dömösön).

5. ÓRA

A KERESZTÉNY MAGYAR ÁLLAM MEGSZILÁRDÍTÁSA: I. (SZENT) LÁSZLÓ, KÖNYVES KÁLMÁN

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 12. p. Magyarország a X-XII. században c. térkép vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 12b: Magyarország a XI. és XII. században; 12c: Egyházszervezet a XII. századi Magyarországon
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241
- ppt-bemutató:
  - Szent László és Könyves Kálmán védekező és támadó hadjáratai²⁸
  - Szent László törvényei (forráselemzés)²⁹
  - Szent László hermája³⁰
  - Könyves Kálmán koronázása (Képes krónika)³¹
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. Az új rend megszilárdítása: Szent László és Könyves Kálmán, 106–110. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. I. Szent László és Könyves Kálmán királysága, 70–73. p.

Az óra célja:

Bemutatni a XI–XII. század fordulójának két jeles uralkodóját, elsősorban törvénykezésüket és hadjárataikat. A Szent Lászlóval kapcsolatos mondák is fontosak a szentek csodáinak megismerésében, illetve tanulmányi kirándulás keretében ezeket a helyeket fel is kereshetjük (Nagyvárad, Tordai-hasadék).

A kor erkölcsét, társadalmi viszonyait tanulmányozhatjuk a két uralkodó törvénykezése alapján. A tanulók a törvényrészletek alapján rájönnek a különbségekre, s egy kis gondolkodás után rájöhetnek az enyhítés okaira is. Érdekesként elolvassuk Kálmán boszorkányokkal kapcsolatos törvényét, illetve a papi nőtlenségről szóló határozatot³².

Beszélgetünk az istenítéletekről, bizonyító erejükről, megbízhatóságukról, a mai bizonyítási eljárásokról.

A Szent Lászlóról szóló mondák alapján jellemzést készíthetünk róla: tisztelre méltó, erkölcsös, tiszta stb. Az ő nevéhez fűződnek az első szentté avatások: István királyé, Imre hercegé és Gellért püspöké.

Házi feladatuk a Szent Lászlóról szóló mondák gyűjtése, egynek a részletes leírása. Gyűjteniük kell olyan helyeket, épületeket, szobrokat stb., melyek Szent László emlékét őrzik mai határainkon belül és kívül. Derítsék ki, miért kapta Kálmán a Könyves jelzőt! Szorgalmi feladatként kideríthetik, mi köze egymáshoz Salamonnak és Visegrádnak. Szintén szorgalmi feladat lehet a boldoggá és szentté avatási szertartások menetének rövid leírása.

A falitérképen fel kell ismerniük és meg kell mutatniuk az újonnan meghódított területeket: Dalmáciát, Horvátországot, a besenyők és a kunok szállásterületét. Vaktérképen be tudják jelölni Fehérvárt, Esztergomot, Pozsonyt, Dalmáciát és a horvát területeket.

6. ÓRA

HANYATLÓ KIRÁLYI HATALOM II. ANDRÁS KORÁBAN

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 13. p. Magyarország a XIII. században c. térképe vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 13c: Magyarország a XIII. században
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241
- Erkel Ferenc: Bánk bán c. operájának filmváltozata³³
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. A királyi hatalom hanyatlása. A tatárjárás (1241–1242), 111–113. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. III. Béla és II. András kora, 74–77. p.

Az óra célja:

Az óra bemutatja II. András gyengülő királyi hatalmát, Gertrudis királyné megölését, az Aranybulla megszületését.

A tanulóknak rá kell jönniük, milyen következményekkel járt a királyi birtokok eladományozása a királyi hatalom minőségére.

Fénymásolatot kap minden gyermek az Aranybulla néhány pontjáról, hogy ennek segítségével forráselemzést végezhesünk. Ezek a pontok: 3. a szerviensek és egyháziak adómentességéről; 7. a hadakozásról; 11. a vendégek méltóságviseléséről; 16. a földadományozásról; 26. az idegenek birtokairól; 30. a méltóságviselésről; 31. az ellenállási záradék³⁴.

Erkel Ferenc operájának, illetve Káel Csaba filmváltozatának egy részletét is meghallgatjuk, megnézzük, ezzel a tantárgyak közötti koncentráció is megvalósul.

7. ÓRA

TATÁRJÁRÁS

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 13. p. Magyarország a XIII. században c. térképe, A mongol támadások c. térkép, A muhi csata c. térkép vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 13b: A tatárjárás
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241
- ppt-bemutató:
  - Julianus barát útja (térkép)³⁵
  - Julianus barát szobra (Budapest, budai Vár)³⁶
  - a tatárjárást átvészelt települések térképe³⁷
  - a csata helyszíne³⁸
- írásvetítő transzparens (három, egymásra helyezhető fólia): A muhi csata³⁹
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. A királyi hatalom hanyatlása. A tatárjárás (1241–1242), 113–117. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. A tatárjárás, 77–82. p.

Az óra célja:

A tanóra folyamán a tatárjárást megelőző eseményekről, majd magáról a mongol pusztításról tanulnak a gyerekek.

Összehasonlítjuk II. András és IV. Béla belpolitikáját, a birtokadományozás és a birtokvisszavétel: a gyenge- és az erőskezű uralkodó gyakorlatát. IV. Béla uralkodásáról Rogerius Siralmas ének c. munkája alapján mondanak véleményt⁴⁰.

Ismertetem és térképpel szemléltetem Julianus barát és társai keleti útját. Szituációs játékban eljátsszák, ahogyan Julianus beszámolót tart a királynak útjáról, a tatárok közeledtéről.

A kunokról, illetve a tatárokról egy-egy tanuló tart kiselőadást, kiemelve Kötöny vezér történetét, illetve Batu kán személyiségét.

A muhi csatát írásvetítő transzparensok segítségével mutatom be, az egyes fázisokat egymásra illeszthető szendvicsfóliával szemléltetve:

I. ápr. 10-e éjjeli tatár támadás

II. az ápr. 11-i reggeli tatár támadás és a magyarok bekerítése

III. a magyarok menekülése

Ezután a tatár pusztítás ismertetése következik, majd szót kell ejtenünk Árpád-házi Szent Margit születéséről, IV. Béla megmenekülésének történetéről.

Házi feladatuk kideríteni, ma mi őrzi a muhi csata emlékét a településen Muhi weboldala alapján.

8. ÓRA

MÁSODIK HONALAPÍTÁS

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 13. p. Magyarország a XIII. században c. térképe vagy Történelmi atlasz (Stiefel) 13c: Magyarország a XIII. században
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241 és Magyarország a XIII–XV. században
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára. A második honalapítás, 117–121. p.
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. A második honalapítás, 82–85. p. „Az utolsó aranyágacska”, 85–88. p.

Az óra célja:

Az óra első részében összehasonlítjuk IV. Béla tatárjárás előtti és utáni politikáját. A gyerekeknek kell kitalálniuk, hogy milyen települések védekeztek át a tatár támadást (nehezen megközelíthető, mocsaras területen épült, hegytetőre épített kővár a könnyen lerombolható, megsemmisíthető földvárak helyett). Rávezetem őket, hogyan valósíthatta meg elképzeléseit a király azokkal a nemességekkel, akiket korábban maga ellen fordított a birtokok visszavételével.

A kunok betelepítésével elérhető célokat is a gyerekek következtetik ki: miért tarthatta fontosnak IV. Béla ezt a népcsoportot az ország védelme szempontjából.

A gyerekek eztán könnyen megértik, miért hívják ezt az uralkodót „második honalapító”-nak.

Szót kell ejteni az utolsó Árpád-házi uralkodók tevékenységéről, a tartományurak fennhatóságának növekedéséről is. Ez utóbbinak szemléltetésére alkalmas az atlasz térképe, mely az ország tartományurai hatalmának kiterjedését mutatja be.

9. ÓRA

A MAGYAR CÍMER KIALAKULÁSA

Felhasználható eszközök:

- A magyar államcímer kialakulásának rövid összefoglalása, illusztrációkkal⁴¹
- Az Árpád-ház története⁴²
- Magyar kódex 1. kötetének CD-melléklete⁴³
- [www.numismatics.hu/katalogus/magyar penzek/Árpád-ház](http://www.numismatics.hu/katalogus/magyar_penzek/Arpad-haz)
- www.heraldika.hu/cimertan.html
- www.inf.u-szeged.hu/%7Etanacs/cserkesz/cserk/cimer.html (A magyar címer története)
- www.nemzetismeret.hu/index.php?id=1.5

Az óra célja:

A ma használt címer kialakulásának történetét tartom elsődlegesnek, ennek megfelelően a vörös-ezüst vágások, a kettős kereszt, a hármas halom és a korona történetét dolgozzuk fel.

Ezt az órát lehetőleg számítógépteremben kell tartani, hogy minden csoport számítógép előtt tudjon ülni, és a feladatokat az internet illetve CD-ROM-ok segítségével oldhassa meg. Mivel a honlapcímek elég hosszúak, ezért azokat óra előtt beírom a gépekbe, így a gyerekeknek csak rá kell kattintaniuk a keresett oldalra.

Minden csapat kap egy-egy feladatlapot, melyet az internet, illetve a feladatoknál feltüntetett weboldalak, CD-ROM-ok alapján oldanak meg. Mivel a CD-ROM-okból általában egy-egy példány van az iskoláknak, a forgószínpadszerű megoldást javaslom. Minden feladatra 5 percet javaslok, a többi idő az előkészülethez és a befejezéshez, értékeléshez kell.

I. Az Árpád-ház története c. interaktív taneszköz segítségével a címer fogalmával ismerkednek meg legelőször.

- a, Mi a címer szó latin megfelelője? *arma*
- b, Hogy hangzik a címertan latinul? *heraldika*
- c, Mikor jelentek meg Magyarországon az első címerek? *1190 körül*
- d, Milyen alkotórészekből áll a címer? *címerpajzs, sisak, sisakdísz*
- e, Mely állatok szerepelnek leggyakrabban címerállatként? *oroszlán, sas*

(8 pont)

II. A Magyar kódex 1. kötetének CD-mellékletének segítségével oldják meg a feladatokat.

- a, „Pecsét” fájlnev alatt találják a megoldást.
Kinek a bulláján látható kettős kereszt?
IV. Béla aranybullájának hátoldalán
- b, „Uralkodó” fájlnev alatt találják a megoldást.
Rajzoljátok le, milyen címerrel ábrázolták a Thuróczy krónikában István királyt és Imre herceget!
Egyszer hasított és vágott címerpajzs, kettő hétszer vágott ezüst-vörös mezővel és kettő kettős keresztet ábrázoló mezővel
- c, „Sztistv.” fájlnev alatt található a megoldás.
Milyen címerrel és zászlóval ábrázolja a Képes krónika Szent Istvánt?
Hármas halmon kettős kereszt látható rajta

(15 pont)

III. Keressék meg azt az érmét, amelyiken Árpád-sávokkal díszített címerpajzs látható! Írják le, kinek a pénzén találták meg! (lelőhely: www.numismatics.hu)

II. András (1205– 1235)

IV. Válaszoljanak az alábbi kérdésekre!

- a, Hány oroslán látható II. András címerében? *hét*
- b, Melyik magyar király használt elsőként címet? *III. Béla*
- c, Melyik uralkodó címerében látható elsőként a hármashalom? *IV. László*
- d, Milyen állatok szerepelnek Hunyadi Mátyás címerében? (legalább kettőt írjatok!) *holló, oroslán*
- e, Hány uralkodó címerében látható a kettős kereszt? *összesen 13 uralkodó (III. Béla, IV. Béla, V. István, IV. László, III. András, I. Károly Róbert, I. Nagy Lajos, I. Mária, I. Ulászló, I. Mátyás, II. Lajos, János, I. Lipót)*

(6 pont)

V. Keressék meg a következő mondat befejezését a szövegből (lelőhely: www.heraldika.hu/cimertan.html): „A címerképeket három nagy csoportra szokás osztani:” *1. valóságos és képzeletbeli élőlények, 2. természeti képződmények, 3. ember alkotta tárgyak.*

(6 pont)

Mit jelképez a halomra helyezett kettős kereszt? *a királyi hatalmat*

(1 pont)

VI. Válaszoljanak az alábbi kérdésekre!

- a, Mit jelképeznek az ezüst sávok és a hármashalom? *A vágásos címer négy ezüst sávja az ország négy legfontosabb folyója: a Duna, a Tisza, a Dráva és a Száva. A hármashalom három hegyet jelképez: a Tátrát, a Mátrát és a Fátrát.*

b, Kiről elnevezett címert használtak az 1849-ben? *Kossuth-címer, Kossuth Lajos nevét viseli*

c, Mi díszíti az 1874-es címer ünnepélyes változatát pajzstartóként? *két angyal*
(lelőhely: www.inf.u-szeged.hu/%7Etanacs/cserkesz/cserk/cimer.html)

(9 pont)

VII. Melyik költő írt verset Magyarország címere címmel? *Vörösmarty Mihály*

(lelőhely: www.nemzetismeret.hu/index.php?id=1.5)

(1 pont)

VIII. Írják le, milyen színeket használtak a címereken! *arany, ezüst, vörös, kék, bíbor/lila, zöld, fekete*

(7 pont)

Minden gyerek megkapja a ma használatos kiscímer színezetlen fénymásolatát, melyet a tanultak alapján ki kell színeznie, és be kell ragasztania a füzetébe⁴⁴. Házi feladatként saját címert kell készíteniük.

10. ÓRA

KULTÚRA AZ ÁRPÁD-KORBAN

Felhasználható eszközök:

- Történelmi atlasz (Stiefel) 12a: Magyarország I. Szent István korában és 13c: Magyarország a XIII. században
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241
- Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából c. interaktív taneszköz képei az Árpád-korban épült templomokról⁴⁵
- Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára, 121–124. p.
- Képmás családmagazin Kultúra rovatának Árpád-kori templomaink c. sorozata (elsősorban a képanyag használható ennél a korosztálynál):
  - Csaroda⁴⁶
  - Szabolcs⁴⁷
  - Ják⁴⁸
- ppt-bemutató (hanggal együtt):
  - Tihanyi alapítólevél⁴⁹
  - Halotti beszéd és könyörgés⁵⁰
  - Ómagyar Mária-siralom⁵¹

Az óra célja:

Szerencsére ebben a témakörben nagyon sok jó minőségű képhez lehet hozzájutni CD-ROM-okon, az interneten.

Az óra folyamán beszélni kell az egyház szerepéről a műveltség terjesztésében. Megismerik az első magyar nyelvű írásos emlékeket: a Tihanyi alapítólevelet az első összefüggő mondattörredékekkel; az első összefüggő szöveget, a Halotti beszéd és könyörgést; az első magyar nyelvű verset, az Ómagyar Mária-siralmat. Ezeken túl a korai magyar történetírás termékeit is megismerik: Anonymus Gesta Hungarorumát és Kézai Simon Képes krónikáját.

Az építészeti emlékek nagyon jelentősek ebből a korból, hiszen elég sok építmény maradt fenn, jobb-rosszabb állapotban. Kiemelten fontosak a román stílusú templomok, altemplomok, a szabolcsi földvár.

11. ÓRA

ÁRPÁD-KORI EMLÉKEK A MAI MAGYARORSZÁGON (ÉLETMÓDTÖRTÉNET)

Felhasználható eszközök:

- Képes történelmi atlasz 12-13. p. Magyarország a X-XII. században, Magyarország a XIII. században
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241 és Magyarország a XIII–XV. században
- nagyított fénymásolatok a táblán
  - A jurta felállítása⁵²
  - A földkunyhó⁵³
  - Vadászat⁵⁴
  - Vízi vadászat⁵⁵
  - A méhészet⁵⁶
  - Lófejés⁵⁷
  - A nyergesmester⁵⁸
  - Az ötvös és a kardcsiszár⁵⁹
  - Íjasmester⁶⁰
  - A lóverseny⁶¹
  - Az asszonyok munkája⁶²
  - Nemezkészítés⁶³
  - A temetés⁶⁴
  - A temető⁶⁵
  - A tálto⁶⁶
  - A regös⁶⁷
- Írásvetítő transzparens: a jurta belső berendezése⁶⁸
- ppt-bemutató:
  - Veremház rekonstrukciós rajzai⁶⁹
- Kiselőadások szövegei
  - A magyarok íja és fegyverei⁷⁰
  - A női munkák⁷¹
  - A nyergesmester és az íjasmester⁷²
- Horváth Péter–Hámori Péter: Történelem az általános iskola 6. évfolyama számára. Mindennapi élet, életmódtörténet, 88–91. p.

Az óra célja:

Ez az óra alkalmas a korábban tanult ismeretek felidézésére és rögzítésére: a hadászattal, a temetkezéssel, a foglalkozásokkal kapcsolatos ismeretek miatt.

A tantárgyak közötti koncentráció is megvalósul, hiszen a honismeretóra keretében is tanulnak a honfoglalás kori háztípusokról.

Ma reneszánszát éli az íjászat, várakban, hagyományőrző táborokban is ki lehet próbálni. Rendszeresen rendeznek íjászversenyeket, ha a tananyag feldolgozásának idején a közelünkben tartanak ilyen versengést, érdemes meglátogatni, kipróbálni. Az íjak készítése is egyre gyakoribb foglalkozás manapság.

Sok hagyományőrző csoport is működik, amelyek segítségével a X–XIII. századi hadművészetet, életmódot is fel lehet eleveníteni (jurtaállítás, ruházkodás stb.). Sokan foglalkoznak nemezeléssel is: az Árpádok korában használthoz hasonló fejfedőket, kaftánokat készítenek. Az interneten számos ilyen témával foglalkozó weboldal található. Délutáni foglalkozás keretében akár ki is próbálhatjuk a nemezlabda vagy tolltartó, táska, stb. elkészítését.

Szintén lehetőség van a rovásírás megtanulására is (például Friedrich Klára rovásírás tankönyveinek segítségével).

Gyurmából és hurkapálcikából, gallyakból veremház-modellt is készíthetnek házi feladatként.

12. ÓRA

SZENT MAGYAROK

Felhasználható eszközök:

- Példaképed – védőszented c. füzet sorozat darabjai⁷³:
  - 2. Árpád-házi Szent Erzsébet
  - 3. Boldog Gizella élete
  - 4. Árpád-házi Szent Imre
  - 5. Szent László király
  - 7. Árpád-házi Szent Margit
- Puskely Mária: Virágoskert vala híres Pannónia c. könyvből
  - Szent István⁷⁴
  - Boldog Gizella⁷⁵
  - Szent Imre herceg⁷⁶
  - Szent Gellért⁷⁷
  - Szent László⁷⁸
  - Árpád-házi Szent Erzsébet⁷⁹
  - Árpád-házi Szent Margit⁸⁰
  - Esztergomi Boldog Özséb⁸¹
- Kis magyar legendárium⁸²
  - Árpádházi Szent Erzsébet (1207–1231)
  - Árpádházi Szent Imre herceg (kb. 1007–1031)
  - Árpádházi Szent István király (967/969/975–1038)
  - Árpádházi Szent László király (kb. 1040–1095)
  - Árpádházi Szent Margit (1242–1270)
  - Szent Gellért (kb. 980–1046)
  - Magyarországi Boldog Gizella (kb. 980–1050/60)
  - Esztergomi Boldog Özséb (kb. 1200–1270)

Az óra célja:

Miután az egyházi iskolákban a tanulók többet tudnak az átlagnál az Árpád-házi szentekről és boldogokról, ezért ezen az órán játékos keretek közt adnak számot megszerzett ismereteikről: csapatversenyt rendezünk, amelyen különböző szintű feladatok segítségével mérhetem fel a tudásszintjüket. Példák a feladatokra:

1. feladat – Ismerd fel!

Egy-egy személyt öt információból kell felismerniük. (Megoldható úgy is, hogy a legnehezebb meghatározás 5 pontot, a legkönnyebb 1 pontot ér. Minél

kevesebb meghatározást kérnek, annál több pontot kaphatnak. Ez a variáció időigényesebb.)

I. Árpád-házi Szent Erzsébet

A XIII. század első felében élt női szent, IV. Béla király nővére ; Nevéhez fűződik a rózsza-legenda; Sárospatakon született; Fiatalon Thüningiába került; Női szentünk, akinek ünnepe november 19-én van, II. Endre lánya

II. Árpád-házi Szent Margit

Testvérei: Kinga, Erzsébet, Konstancia, Jolánta; A XIII. század második felében élt női szent; Domonkos rend; IV. Béla leánya, legfiatalabb húgát is szentté avatták; Nyulak szigete

III. Szent Gellért

Vértanúságának képes megjelenítése a Magyar Anjou Legendáriumban található; Karereklyéje maradt fenn; A Szentföldre indult, de Dalmáciában ért partot; A Maros menti egyházmegyét szervezte meg, Csanád vezér leverése után; Bencés szerzetes, Velencéből származott; A Kelen-hegyen lett vértanú

IV. I. Szent László

Somogyváron és Váradon is eltemették; Róla is szól a Sacra Corona című film; Vazul unokája; Lánya bizánci császárné lett; Hősiesen megmentett egy leányt; Szentté avatott lovagkirályunk

V. Boldog Özséb

A tatárjárás utáni válságból a kivezető utat többek közt a Szent Kereszt különös tiszteletében jelölte meg; Pilisszántó közelében építettek kisebb templomot; Pilisszentlászlón alapított rendházat; Remete Szent Pál életpéldáját követte; A Pilisben élő remetét szervezte renddé; Az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend alapítója

VI. Szent Imre herceg

Félig germán leszármazott volt; Esztergomban nőtt fel; A magyar ifjúság példaképe; Vadkanvadászaton veszítette életét; Nevelője Gellért püspök volt, hozzá íródtak az Intelmek

2. feladat – Villámkérdések

Hol alapított Szent László apátságot?	<i>Somogyvár</i>
Hol alapított Szent István apátságot?	<i>Pécsvárad</i>
Mi a Gellért-hegy eredeti neve?	<i>Kelen-hegy</i>
Kinek volt a férje Thüningiai Lajos?	<i>Szent Erzsébet</i>

Ki alapított Kalocsán és Esztergomban érsekséget?
Kiket avattak szentté 1083-ban?

*Szent István
Istvánt,
Imre herceget,
Gellért püspököt*

A Példaképed – védőszentek c. füzet sorozat képeit színes fénymásolóval sokszorosítva puzzle-t készíthetünk. A gyerekek feladata az összeillesztésen kívül az, hogy felismerjék, melyik szent életéből való a jelenet. A szentek csodáiból is állíthatunk össze feladatot: Melyik csoda kihez tartozik? A Kis magyar legendárium felhasználásával a szentek ünnepnapjait is rögzíthetjük.

Ügyesebb csoportokkal egy-egy szent életéből egy részletet dramatizálhatunk is, a többi csoport feladata kitalálni, kiről van szó. Ezt pantomimjátékkal is megoldhatjuk.

Segítenek a feldolgozásban a gyerekek nyelvezetéhez közel álló módon fogalmazott cikkek⁸³.

13. ÓRA

ÖSSZEFOGLALÁS

Felhasználható eszközök:

- Történelmi atlasz (Stiefel) 12a: Magyarország I. Szent István korában és 13c: Magyarország a XIII. században
- falitérkép: Magyarország a korai feudalizmus alatt 1000–1241 és Magyarország a XIII–XV. században
- vaktérkép a következő helyszínekről: Buda, Esztergom, Muhi, Pozsony, Pusztaszer, Székesfehérvár, Trau, Várad, Vértes hegység⁸⁴
- Árpád-házi dominó (ld. a II. számú mellékletet)
- összefoglaló táblázat (ld. a III. számú mellékletet)
- Ismerd meg történetét! Magyar egyháztörténeti kvartett⁸⁵
- Magyar királyok képkártya sorozat vonatkozó kártyái⁸⁶
- memóriakártya a fogalmakból, évszámokból, helyszínekből (ld. a bevezetésben)
- időszalag 895–1301 (füzetben: 12,5 cm-es; 2,5 cm = 100 év; tante-remben)
- ppt-bemutató

Az óra célja:

Minden tanuló megkapja a korszakot rendszerező táblázat fénymásolatát, ezt röviden megbeszéljük. Ezután feladatok megoldására kerül sor, így gyakorolják és rögzítik a tananyagot.

I. Vaktérkép (minden tanuló kap egy példányt, a füzetébe kell ragasztania)

A vaktérképen jelölik be a következő településeket: Esztergom, Várad, (Székes)fehérvár, Pozsony, Muhi, Trau, Pusztaszer, Buda, Vértes; folyókat: Duna, Tisza, Sajó, Dráva, Száva

II. Képfelismerés (ppt-bemutató)

Tíz képet vetítünk ki. Fel kell ismerniük és leírniuk, mit látnak.

1. Anonymus⁸⁷
2. Koppány lefejezése (Képes Krónika)⁸⁸
3. Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése⁸⁹
4. Henrik Pozsonynál (Képes Krónika)⁹⁰
5. Könyves Kálmán koronázása (Képes Krónika)⁹¹
6. I. András sírja, Tihany⁹²
7. Szent László hermája⁹³

8. jáki templom⁹⁴

9. Szent Jobb⁹⁵

10. várkonyi korona és kard jelenet (Képes Krónika)⁹⁶

III. Rejtvény

Keressék meg a táblázatban elrejtett 22 fogalmat! Írják ki a megtalált szavakat! A kimaradt betűkből fentről lefelé és balról jobbra összeolvasva két nevet kapnak. Válaszoljanak a két névvel kapcsolatos kérdésekre!

H	I	T	E	L	E	S	H	E	L	Y	Z
O	É	R	S	E	K	A	B	A	O	T	M
N	Á	D	O	R	U	P	A	L	Á	S	T
F	U	N	S	U	N	A	I	L	U	J	E
O	V	É	R	T	E	S	M	U	H	I	Y
G	Y	E	P	Ű	B	Á	N	B	D	S	G
L	E	G	E	N	D	A	Z	Y	E	N	E
A	I	R	Á	L	L	E	C	N	A	K	M
L	S	U	M	Y	N	O	N	A	T	M	R
Á	A	K	Á	J	O	G	A	R	R	G	Á
S	Á	R	Á	J	R	Á	T	A	T	I	V
G	E	L	L	É	R	T	N	E	Z	S	T

VÍZSZINTESEN BALRÓL JOBBRA:

1. HITELESHELY
2. ÉRSEK
3. ABA
4. NÁDOR
5. PALÁST
6. VÉRTES
7. MUHI
8. GYEPŰ
9. BÁN
10. LEGENDA
11. JOGAR
12. GELLÉRT

VÍZSZINTESEN JOBBRÓL BALRA:

13. JULIANUS
14. KANCELLÁRIA
15. ANONYMUS
16. JÁK
17. TATÁRJÁRÁS
18. SZENT

FÜGGŐLEGESEN FENTRŐL LE:

19. HONFOGLALÁS
20. KUN

FÜGGŐLEGESEN LENTRŐL FEL:

21. ARANYBULLA
22. VÁRMEGYE

1. Az első név tulajdonosa hol és mikor hajtotta végre hőstettét?
Zotmund, 1052-ben, Pozsonynál
2. A második személy kinek a gyermeke volt? *IV. Béla királyé*
Hol élte le élete nagy részét? *A Nyulak szigetén, a mai Margit-szigeten*
Mi volt a hivatása? Miért? *Apáca, mert az apja felajánlotta az Úrnak születendő gyermekét, ha megmenekül a tatároktól.*

IV. Villámkérdések

HELY:

1. Hol található a mai napig fennmaradt földvár? *Szabolcs*
2. Hol van a Salamon-torony? *Visegrád*
3. Hol található a leghíresebb hazai cisztercita templom? *Bélapátfalva*
4. Melyik volt a koronázó város? *Székesfehérvár*
5. III. Henrik német-római császár első magyarországi vereségének színhelye?
Vértes
6. Ez a település sikeresen ellenállt a tatár támadásnak. *Esztergom*
7. Hol található I. András sírja? *Tihany*
8. Melyik két tartományt neveztek tenger mellékeknek? *Horvátország, Dalmácia*
9. Melyik hegy kapta nevét az ott hagyott német fegyverekről? *Vértes*
10. Hol szakadt rá a trón mennyezete I. Béla királyra? *Dömös*
11. Hová menekült IV. Béla király a tatárok elől? *Trau szigete*

SZEMÉLY:

1. Ki vakítottatta meg Álmost és Bélát? *Könyves Kálmán*
2. Ki volt az utolsó aranyágacska? *III. András*
3. Ki mondta: „...boszorkányok pedig nincsenek”? *Könyves Kálmán*
4. Melyik királyunk volt anyai részről kun? *IV. Kun László*
5. Melyik királyunkat átkozták ki háromszor? *IV. Kun László*
6. Melyik királyunknak volt három felesége? *II. András*

IRODALOM:

1. Melyik a legrégebbi összefüggő nyelvmemlékünk? *Halotti beszéd és könyörgés*
2. Hol maradt fenn az első magyar nyelvű mondattöredék? *Tihanyi alapítólevél*
3. Mi a címe Rogerius mester kesergő művének? *Síralmas ének*
4. Ki írta le a magyarok harcmódorát? *Bölcs Leo: Taktika*
5. Zotmund vitéztől ki írt költeményt? *Vörösmarty Mihály*
6. Ki írt a csodaszarvasról regét? *Arany János*
7. Mi a címe Anonymus művének? *Gesta Hungarorum*
8. Ki írt drámát Gertrudis királyné haláláról? *Katona József*
9. „Világ világa, / virágnak virága! / keserűen kintatul, / vas szegekkel veretül”
Honnan származnak e sorok? *Ómagyar Mária-síralom*

ÉVSZÁM:

1. Mikor volt a muhi csata? *1241*
2. Mikor volt a Vértes-hegyi csata? *1051*
3. Mikor történt a Gertrúd királyné elleni merénylet? *1213*
4. Mikor halt ki az Árpád-ház? *1301*
5. Mikor adták ki az Aranybullát? *1222*
6. Ki uralkodott: 1046–1060 között? *I. András*
7. Ki uralkodott: 1235–1270 között? *IV. Béla*
8. Mikor avatták szentté I. Istvánt? *1083*

SZÁM:

1. Milyen nevű királyunkból volt a legtöbb? *István, öten voltak*
2. Hány törvénykönyve volt Szent Istvánnak? *2*
3. Hány pontból áll az Aranybulla? *31*

V. Totó

Melyik nemzeti ereklyénk készült I. István korában?

- a, palást   b, Szent Korona   c, jogar   d, országalma

Kinek az uralkodása alatt írták le? „Fehervaru rea meneh hodu utu rea.”

- a, I. István   b, Orseolo Péter   c, I. András   d, I. Béla

Ki verte le az utolsó pogánylázadást?

- a, Aba Sámuel   b, I. Béla   c, II. Béla   d, III. András

Hány év telt el az Aranybulla kiadása és az Árpád-ház kihalása között?

- a, 79   b, 1222   c, 241   d, 179

Ki küzdött német hódítók ellen?

- a, Zotmund   b, Vazul   c, Koppány   d, Vata

Ki nem vett részt a kalandozásokban?

- a, Botond   b, Bulcsú   c, Lehel   d, Géza

Hol tartották az Árpád-korban a legjelentősebb törvénynapokat?

- a, Esztergom   b, Buda   c, Pozsony   d, Székesfehérvár

Válaszd ki a megfelelő befejezést! „Könyves Kálmán uralkodása idején....”

- a, enyhítette I. László szigorú törvényeit
- b, vakították meg Vazult, s fiai elmenekültek az országból
- c, avatták szentté I. Istvánt, Imre herceget és Gellért püspököt
- d, a tolvajokat halállal büntették

Melyik nem IV. Béla érdeme?

- a, támogatta a városfejlődést
- b, letelepítette a kunokat
- c, megvetette Buda várának alapjait
- d, megalapította a tihanyi apátságot

VI. Keressék meg, hogy hová temették el a tanult Árpád-házi királyokat!

VII. Memórijáték

Az írásvetítőn 12 ábrát, illetve fogalmat látnak. 30 másodpercig nézhetik a képeket. Utána le kell írniuk, mit láttak. Minden jó megoldás egy pontot ér.

Rajzok: jurta, Szent István monogramja, (csoda)szarvas, korona, íj

Fogalom: Taksony, Anonymus, törzs, kürt, nagycsalád, rex, Esztergom

14. ÓRA

TÉMAZÁRÓ DOLGOZAT

Ld. Az I. számú mellékletet.

MELLÉKLET I.

TÉMAZÁRÓ DOLGOZAT – AZ ÁRPÁD-KOR (A)

1. Számítsd ki, mennyi idő telt el a honfoglalás kezdete és I. Szent István koronázása között! (3 p)

2. Mi volt a kalandozások célja? (3 p)

.....
.....

Említs két mondát a kalandozások korából! (2 p)

.....

Mi volt a kezdeti sikerek oka? (2 p)

.....
.....

3. A felsorolt Árpád-házi királyainkat uralkodásuk sorrendjében írd be a táblázatba, majd számokkal rendszerezd a hozzájuk kapcsolódó fogalmakat! (4+14 p)

Szent László, Szent István, IV. Béla, II. András

1. ereklyéje a Szent Jobb   2. a pogánylázadások idején lerombolt templomokat újjáépítette   3. Aranybulla   4. az egyházszervezet létrehozása
5. tatárjárás   6. „második honalapító”   7. csökken a királyi birtokok területe   8. a kunok letelepítése   9. szigorú törvények a magántulajdon védelmében   10. Bánk bán   11. Koppány és a régi rend híveinek megfékezése   12. Géza fejedelem fia   13. lánya Szent Margit   14. hadjárat Horvátországba

4. Kösd össze az évszámokat a helyszínnel, majd írd oda az eseményt! (4+10 p)

1241	Augsburg	.....
955	Vereckei-hágó	.....
1001	Muhi	.....
895–900	Vértes-hegység	.....
1051	Esztergom	.....

5. Ki volt? Egész mondattal válaszolj! (8 p)

Gellért püspök	.....
Koppány	.....
Könyves Kálmán	.....
Batu kán	.....

6. Említs Árpád-házi szentjeink közül hármat! (3 p)

.....

7. Állítsd időrendi sorrendbe a következő eseményeket! (6 p)

.....	Könyves Kálmán uralkodása
.....	az Aranybulla kiadása
.....	az Árpád-ház kihalása
.....	Gellért püspök vértanúsága
.....	IV. Béla újjáépíti az országot
.....	István koronát kap a pápától

8. Mutasd be IV. Béla tatárjárás előtti és utáni politikáját! (6 p)

.....

.....

.....

.....

TÉMAZÁRÓ DOLGOZAT – AZ ÁRPÁD-KOR (B)

1. Számítsd ki, mennyi idő telt el I. Szent István halála és az Árpád-ház kihalása között! (3 p)

2. Mi volt a kalandozások célja? (3 p)

.....
.....

Említs két mondát a kalandozások korából! (2 p)

.....

Mi volt a vereségek oka? (2 p)

.....
.....

3. A felsorolt Árpád-házi királyainkat uralkodásuk sorrendjében írd be a táblázatba, majd számokkal rendszerezd a hozzájuk kapcsolódó fogalmakat! (4+14 p)

IV. Béla, II. András, Szent László, Szent István

1. először fejedelem volt   2. Koppány és a régi rend híveinek megfélemezése
3. Aranybulla   4. tíz falu építsen egy templomot   5. tatárjárás
6. „második honalapító”   7. hadjárat Horvátországba   8. a kunok letelepítése
9. szigorú törvények a magántulajdon védelmében   10. Bánk bán
11. eladományozza a királyi birtokokat   12. Gizella volt a felesége
13. lánya Szent Margit   14. a pogánylázadások idején lerombolt templomokat újjáépítette

4. Kösd össze az évszámokat a helyszínnel, majd írd oda az eseményt! (4+10 p)

1241	Augsburg	.....
1052	Esztergom	.....
1001	Muhi	.....
895–900	Pozsony	.....
955	Vereckei-hágó	.....

5. Ki volt? Egész mondattal válaszolj! (8 p)

Anonymus	.....
Vazul	.....
III. András	.....
Batu kán	.....

6. Említs Árpád-házi szentjeink közül hármat! (3 p)

.....

7. Állítsd időrendi sorrendbe a következő eseményeket! (6 p)

.....	I. Szent László uralkodása
.....	IV. Béla újjáépíti az országot
.....	az Árpád-ház kihalása
.....	Vata-féle pogánylázadás
.....	Szent Imre herceg halála
.....	az Aranybulla kiadása

8. Mutasd be IV. Béla tatárjárás előtti és utáni politikáját! (6 p)

.....

.....

.....

.....

MELLÉKLET II.

ÁRPÁD-HÁZI DOMINÓ
Fogalmak

EZ AZ ELSŐ KOCKA	KALANDOZÁSOK
ZSÁKMÁNYSZERZŐ HADJÁRATOK	NÁDOR
A KIRÁLY HELYETTESE	TIZED
EGYHÁZI ADÓ	KIRÁLYI TANÁCS
A KIRÁLY TANÁCSADÓ TESTÜLETE	SZABAD KÖLTÖZKÖDÉS
A JOBBÁGY ELKÖLTÖZHET URÁTÓL	ISPÁN
A MEGYE VEZETŐJE	POGÁNYLÁZADÁS
VATA LÁZADÁSA	ISTENÍTÉLET
VIZES ÉS TÜZES VASPRÓBA	ELLENÁLLÁSI ZÁRADÉK
ARANYBULLA	AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS SZERVE
BÍRÓI TESTÜLET	EZ AZ UTOLSÓ KOCKA

Évszám – esemény

	895–900
HONFOGLALÁS	899–970
KALANDOZÁSOK	955
AUGSBURG	972–997
GÉZA FEJEDELEM	997
KOPPÁNY	997–1000
ISTVÁN FEJEDELEM	1000–1038
I. ISTVÁN KIRÁLY	1046
VATA POGÁNYLÁZADÁSA	1046–1060
I. ANDRÁS	1061
FEHÉRVÁRI TÖRVÉNYNAP (LÁZADÁS)	1051, 1052

AZ ÁRPÁDOK NYOMÁBAN

NÉMET TÁMADÁSOK	1077–1095
I. SZENT LÁSZLÓ	1095–1116
KÖNYVES KÁLMÁN	KANCELLÁRIA
III. BÉLA	1222
ARANYBULLA	1205–1235
II. ANDRÁS	1235–1270
IV. BÉLA	1241–1242
TATÁRJÁRÁS	1290–1301
III. ANDRÁS	1301
AZ ÁRPÁD-HÁZ KIHALÁSA	

MELLÉKLET III.

MAGYARORSZÁG 895–1301 KÖZÖTT

URALKODÓ	HONFOGLALÁS 895–900 KALANDOZÁSOK 899–970	GÉZA FEJEDELEM 972–997 I. ISTVÁN 997–1038	I. ANDRÁS 1046–1060 I. BÉLA 1060–1063	I. LÁSZLÓ 1077–1095 KÖNYVES KÁLMÁN 1095–1116	III. BÉLA 1173–1196	II. ANDRÁS 1205–1235	IV. BÉLA 1235–1270	1270 UTÁN IV. LÁSZLÓ 1272–1290 III. ANDRÁS 1290–1301
KÜLPOLITIKA	Nyugat- és Dél-Európa felé: 955 Augsburg (Lehel és Bulcsú) 926 Sankt Gallen Bizánc: Botond	német térítők, lovagok békekötés (Gizella)	német támogatások: 1051 Vértes 1052 Pozsony	besenyők, kunok ellen Horvátország, Szlavónia, Dalmácia meghódítása		1217–1218 keresztresztes hadjárat	1236 Julianus barát 1241–1242 tájárás 1241.04.10. muhi csata	
BELPOLITIKA	földművelés, állattenyésztés, kézművesség	- törzs- és nemzetségfőköleverése (Koppány) - királyi vármegyrendszer - egyházszervezet - törvényhozás (tized) - Imre herceg	trónviszályok, pogánylázadások: 1046 Vata 1061 fehérvári törvénynap	- törvénynapok - a magántulajdonon védett törvények - szabad költözöködési jog	kancellária	a királyi hatalom megerősítése: 1213 Bánk bán lázadása 1222 Aranybulla	erősíteni kell: váráépítés (második honalapító)	tartományurak hatalma 1301 az Árpád-ház kihalása
KULTÚRA	mondák	Pannonhalma (alapítólevél)	1055 tihanyi apátság alapítása		Esztergom 1195 Halotti beszéd 1210k. Anonymus gesztája	Ják, Bélápátfalva Szent Erzsébet	Zsámbék, Visegrád: Salamon-torony	Kézai Simon: Gesta Hungarorum 1300 körül Ómagyar Mária-siralom
Román stílus								

BIBLIOGRÁFIA

- Árpád-kori legendák és intelmek.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983
Az Árpád-ház története (Egy ezredév távlatából) c. interaktív taneszköz. Alma Mater Zala Bt., Összeállította: Sebestyénné Tőke Edina, Nagykanizsa, 2000
- BALLA ÁRPÁD: *Történelem az általános iskola 6. osztálya számára.* Korona Kiadó, Budapest, 2003
- BALLA ÁRPÁD: *Történelem munkafüzet az általános iskolák 6. osztálya számára.* Korona Kiadó, Budapest, 1993
- BALLA ÁRPÁD: *Történelem olvasókönyv az általános iskola 6. osztálya számára.* Korona Kiadó, Budapest, 2003
- DR. SZABOLCS OTTÓ – DR. VERESEGYHÁZI BÉLA: *Rajzos vázlatok a történelem tanításához.* Korona Kiadó, Budapest, 1999
- DÜMMERTH DEZSŐ: *Az Árpádok nyomában.* Corvina, Budapest, 2003
- GYÖRFFY RÓZSA: *Új magyar legendárium.* A szerző kiadása, Budapest, 1988
- IMREHNÉ SEBESTYÉN MARGIT: *A képzelet világa. 6. osztály Rajz és vizuális kultúra.* Apáczai Kiadó, Celldömölk, 2005
- Ismerd meg történetét! Magyar egyháztörténeti kvartett kártyajáték.* Kató és Fivére Bt., Budapest, é.n.
- Képes történelmi atlasz.* Cartographia Kiadó, Budapest, 2005
- Képmás családmagazin.* Képmás 2002 Kft., Budapest, Kultúra rovat, Árpád-kori templomaink c. sorozata
- KOJANITZ LÁSZLÓ: *Történelem II. Középkor, kora újkor. Munkafüzet és szöveggyűjtemény általános iskolásoknak.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001
- LÁSZLÓ GYULA: *50 rajz a honfoglalókról.* Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1982
- LÁSZLÓ GYULA: „Emlékezzünk régiekről...” (*Képes történelem*) Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1979
- LENGYEL DÉNES: *Régi magyar mondák.* Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1972
- Magyar királyok képkártya sorozat.* Grafika: Bárkay Imre, Comenius Kiadó Kft., Pomáz, é.n.
- Magyar Kódex 1. rész. Az Árpádok világa. Magyar művelődéstörténet a kezdetektől 1301-ig.* Főszerkesztő: Szentpéteri József, Kossuth Kiadó Rt., Budapest, 1999
- PINTÉR ZOLTÁN: *Történelmi vaktérképgyűjtemény általános és középiskolásoknak.* Szalay Könyvkereskedés és Könyvkiadó Kft., Kisújszállás, é.n.
- PUSKELY MÁRIA: *Virágoskert vala híres Pannónia. Példaképek a magyar múltból X–XVII. század.* Ameko Kiadó, Budapest, 1994
- Rubicon* c. történelmi folyóirat, 2000/3. (Az Árpád-ház – Egy dicsőséges dinasztia) Rubicon-Ház Bt., Budapest

Szent Istvántól Mohácsig. Források a középkori Magyarországról. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 6. kötet. Szerk.: Blazovich László, Szeged, 1994

Szent Kereszt Ökumenikus Magazin. Veritas Invest Rt., Budapest

Teofil. Az Új Ember ifjúsági havilapja, Budapest

tihany.osb.hu

Történelmi atlasz. Stiefel Falitérkép Kiadó Kft., Budapest, 2000

www.domos.hu

JEGYZET

1. Kerettanterv 2000 Történelem és állampolgári ismeretek 5–8. évfolyam Célok és feladatok 3. bekezdés
2. Tervezte: Zsoldos Attila. A Rubicon c. történelmi folyóirat 2000/3. számának (Az Árpád-ház – Egy dicsőséges dinasztia) melléklete
3. Az Árpád-ház története
4. i. m. Lexikon/Képtár/Az Árpád-kor háborúi: Árpád-kori sír (4)
5. Magyar Kódex 1. rész 367. p.
6. Balla Árpád: Történelem munkafüzet az általános iskolák 6. osztálya számára. 41/1. feladat térképe
7. lelőhely: blaze.hu/dondon/elodeinkrol.htm
8. saját készítésű vázlat szkennelve, majd PowerPoint bemutatóba szerkesztve
9. lelőhely: blaze.hu/dondon/elodeinkrol.htm
10. Lehel kürtje: Az Árpád-ház története. Egy ezredév távlatából, 896. és 897. kép, vagy: Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 32. kép, Botond és a görög harcos párviadala: Az Árpád-ház története. Egy ezredév távlatából, 227. kép, vagy: Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 36. kép
11. László Gyula: 50 rajz a honfoglalókról 29. p.
12. i. m. 31. p.
13. i. m. 37. p.
14. Lengyel Dénes: Régi magyar mondák 77-78. p., vagy Balla Árpád: Történelem olvasókönyv az általános iskola 6. osztálya számára, 28. p.
15. Koppány lefejezése: Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 841. p., I. István elfogja Gyula vezért: i. m. 640. kép, Imre temetése, Vazul megvakíttatása: i. m. 684. kép, vagy: Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 66. kép
16. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 1650. kép, vagy: Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 41. kép
17. A magyar állam- és birtokszervezet a korai feudalizmus (Szent István) korában dr. Szabolcs Ottó – dr. Veresegyházi Béla: Rajzos vázlatok a történelem tanításához 58. p.
18. Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára 101. p.
19. Teofil az Új Ember ifjúsági havilapja 2004. június-augusztus 2. p.
20. Árpád-kori legendák és intelmek 54-61. p.
21. i. m. 59. p. 2. bekezdés
22. Lengyel Dénes: Régi magyar mondák 110-111. p.
23. Vazul megvakíttatása: Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 684. p., a várkonyi jelenet: Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 40. kép vagy: Magyar Kódex 1. rész lemezmelléklete 81. kép, III. Henrik hajóinak pusztulása Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 674. kép vagy: Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 78. kép

24. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 36. kép vagy: Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 160. kép
25. tihany.osb.hu
26. www.domos.hu
27. Balla Árpád: Történelem az általános iskola 6. osztálya számára 280. p.
28. Kojanitz László: Történelem II. 78. p.
29. i. m. 76. p.
30. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 1492. kép vagy: Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 224. kép
31. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából Képtár/Képes Krónika 73. kép
32. Szent Istvántól Mohácsig. Könyves Kálmán törvényei I. törvénykönyv 57. A boszorkányperek megszüntetéséről 61. p.; Az esztergomi zsinat határozatai 32. A papi nőtlenségről 61. p.
33. Történelmi operafilm Budapest Film Kft. 2002 Rendező: Káel Csaba
34. Kojanitz László: Történelem II. 80-81. p.
35. i. m. 81. p.
36. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 731. kép. (Antal Károly alkotása)
37. Magyar kódex 1. rész lemezmelléklete 128. kép
38. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 993. kép.
39. Kojanitz László: Történelem II. 81. p.
40. i. m. 81. p.
41. www.akm.exnet.hu/km/cimerek/cimer/1000.htm
42. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából interaktív taneszköz
43. Magyar kódex 1. lemezmelléklet képei
44. [lelohelye: cimerek.freeweb.hu/magyar/magyarcimer.htm](http://lelohelye:cimerek.freeweb.hu/magyar/magyarcimer.htm)
45. Az Árpád-ház története (Egy ezredév távlatából), Bélapátfalva: 174. kép; Ják, a templom hátsó homlokzata: 706. kép; Ják, a templom főbejárata: 711. kép; Ják, a templom főhomlokzata: 712. kép; Lébény, a plébániatemplom apszisai: 890. kép; Zsámbék, a premontrei templomrom: 1801. kép
46. Képmás családmagazin 2004. május 28-29.p.
47. Képmás családmagazin 2004. június 28-29. p.
48. Képmás családmagazin 2005. március 30-31. p.
49. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 36. kép
50. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 8. kép
51. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 1082. kép
52. László Gyula: 50 rajz a honfoglalókról 41. p.
53. i.m. 43. p.
54. i. m. 49. p.
55. i. m. 51. p.
56. i. m. 55. p.

57. i. m. 63. p.
58. i. m. 65. p.
59. i. m. 67. p.
60. i. m. 71. p.
61. i. m. 77. p.
62. i. m. 85. p.
63. i. m. 87. p.
64. i. m. 97. p.
65. i. m. 99. p.
66. i. m. 101. p.
67. i. m. 105. p.
68. Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 346. p., vagy László Gyula: 50 rajz a honfoglalókról 40. p., vagy Képes történelem sorozat László Gyula: „Emlékezzünk régiekről...” 149. p.
69. Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 346. p.
70. Képes történelem sorozat László Gyula: „Emlékezzünk régiekről...” 144-145. p. A magyarok ija és fegyverei c. fejezet első két bekezdése
71. m. 150-151. p. A mindennapi életről c. fejezet negyedik, ötödik és hatodik bekezdése
72. m. 152-153. p. A mindennapi életről c. fejezet tizedik és tizenegyedik bekezdése
73. Agapé Kft. Ferences Nyomda és Könyvkiadó Szeged 1996, 1997
74. Puszkely Mária: Virágoskert vala híres Pannónia 49-52. p.
75. m. 65-67. p.
76. m. 71-72. p.
77. m. 84-86. p.
78. m. 113-116. p.
79. m. 153., 156-158. p.
80. m. 197-199. p.
81. m. 216-219. p.
82. www.katolikus.hu/legend.html honlap
83. Teofil az Új Ember ifjúsági havilapja 2005. január, 3. p. Legendás helyszínek rovat Tóth Helga: Margit-sziget: ahol Isten rabjai éltek c. cikk, 8. p. Képregény: Isten rabja – Árpád-házi Szent Margit élete (rajzolta: Rubleczky Katalin), Szent Kereszt Ökumenikus Magazin 2005. 1. szám 17. p. Szentjeink rovat Bajcsy Lajos atya: Árpád-házi Szűz Szent Margit domonkos apáca, Teofil az Új Ember ifjúsági havilapja 2003. november 8. p. Árpád-házi Szent Erzsébet életrajza, Teofil az Új Ember ifjúsági havilapja 2004. november 8. p. Képregény: Árpád-házi Szent Erzsébet (rajzolta: Riedl Katalin), Szent Kereszt Ökumenikus Magazin 2005. 1. szám 10-11. p. Szerzetesek rovat Juhász József: A Pálosok 750 esztendeje I. rész, Szent Kereszt Ökumenikus Magazin 2004. 1. szám 5. p. Magyar szentek rovat Bajcsy Lajos esperes, plébános: Esztergomi Boldog Özséb

84. Pintér Zoltán: Történelmi vaktérképgyűjtemény általános és középiskolásoknak 26. p.
85. kártyajáték
86. kártyajáték
87. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 77. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 195. kép
88. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 841. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 49. kép
89. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 1650. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 41. kép
90. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 674. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 78. kép
91. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából Képtár/Képes Krónika 73. kép
92. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 635. kép
93. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 1492. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 224. kép
94. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 712. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 278. kép
95. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 1486. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 340. kép
96. Az Árpád-ház története Egy ezredév távlatából 40. kép vagy: Magyar kódex 1. Az Árpádok világa 81. kép

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
A TÉMAKÖR TANÓRÁNKÉNTI FELDOLGOZÁSA	2
1. Letelepedés és kalandozó hadjáratok	3
2. Az államalapítás: Géza fejedelem és I. (Szent) István király	5
3. Szent István állama, a magyar koronázási jelvények	6
4. Trónviszályok, pogánylázadások	8
5. A keresztény magyar állam megszilárdítása	10
6. Hanyatló királyi hatalom II. András korában	12
7. Tatárjárás	13
8. Második honalapítás	14
9. A magyar címer kialakulása.....	15
10. Kultúra az Árpád-korban	18
11. Árpád-kori emlékek a mai Magyarországon	19
12. Szent magyarok	21
13. Összefoglalás	24
14. Témazáró dolgozat	28
MELLÉKLETEK	29
Témazáró dolgozat (A)	29
Témazáró dolgozat (B)	31
Árpád-házi dominó	33
Magyarország 895–1301 között	36
BIBLIOGRÁFIA	37
JEGYZET.....	39